

SELEKTIVNÍ OBRAZ NÁSILNÝCH UDÁLOSTÍ PODZIMU 1938

JAN BENDA

Po řadě publikací, jimiž své čtenáře prováдел excesivními událostmi jara a léta 1945, či operací Anthropoid,¹ se Jiří Padevět soustředil na zmapování násilných dějů podzimu 1938. Jako cíl si ve své práci, určené nejširší čtenářské obci, stanovil popsání známých i méně známých míst spjatých s útoky henleinovců a Sudetoněmeckého Freikorpsu (Sudetendeutsches Freikorps, SdFK) na československé bezpečnostní složky i civilisty během podzimu roku 1938. Neopominul ani činnost polských diverzních jednotek a polské armády proti Těšínsku, Slovensku a Podkarpatské Rusi (v tomto případě i maďarských ozbrojených složek). Jeho průvodce nekončí líčením událostí obsazením okupovaného pohraničí, nýbrž se má věnovat i pokračujícímu násilí proti Židům, Čechům, Romům a německým antifašistům.

Po velmi stručném úvodu, který bohužel nezásvěceného čtenáře do problematiky dostatečně neuvede, následují jednotlivé kapitoly, jejichž obsahem je heslář jednotlivých míst, kde mělo dojít k incidentům, či událostem, jejichž povaha a atributy odpovídají autorovu záměru, který si vytyčil v úvodu publikace. V rámci jednotlivého místa (např. Karlových Varů) je vždy k příslušnému datu stručně popsána příslušná událost. Jednotlivá místa jsou potom v případě českých zemí a Slovenska slučována do kapitol, které svým názvem a obsahem odpovídají dnešnímu krajskému samosprávnému členění. V případě Podkarpatské Rusi jsou jednotlivá místa sloučena do jediné stejnojmenné kapitoly. Kapitolám předchází dobové mapy, na nichž jsou popisovaná místa vyznačena. V rámci hesláře je tehdejší, ale i současná situace dokreslována použitím kvalitních fotografií.

V popisu a zachycení bojů mezi příslušníky čs. ozbrojených složek (čs. armády, SOS ad.) a sudetoněmeckými povstanci a bojůvkami (SdFK), které spadají do údobí září 1938 a kde se Padevět mohl opřít o poměrně rozsáhlou literaturu,² je

1 Padevět, Jiří – Šmejkal, Pavel: Anthropoid. Praha 2017; Padevět, Jiří: Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích. Praha 2016; týž: Krvavé finále. Jaro 1945 v českých zemích. Praha 2015.

2 Holub, Ota: Zrazené pevnosti. Praha 1982; týž: Poslední pásmo vzdoru. Praha 1988; Lášek, Radan: Jednotka určení SOS, 3 díly. Praha 2006–2008; týž: Krkonoše v roce 1938. Armáda a opevnění. Praha 2015; Beneš, Jaroslav: Stráž obrany státu. Dvůr Králové nad Labem 2007; týž: Finanční stráž československá 1918–1938. Dvůr Králové nad Labem 2005; Beneš, Jaroslav – Marek, Jindřich: Uloupená hranice. Cheb 2018.

čtenáři předkládán poměrně vyčerpávající a do značné míry úplný obraz událostí v českém a moravském pohraničí. Vyváženosti informací prospělo zachycení několika případů násilí čs. ozbrojených složek na sudetských Němcích, které nacistická propaganda zneužila.

V úvodním textu sice autor konstatuje, že v publikaci nejsou uvedeni příslušníci ozbrojených složek zemřelí ve sledovaném období v důsledku dopravních nehod či úrazů, kromě stělných zranění, avšak na stranách 243 a 268, tento předpoklad sám porušuje, kdy tyto události uvádí. V této souvislosti není zřejmé, proč jsou líčeny případy sebevražd v armádě v reakci na přijetí mnichovské dohody, když s násilím v pohraničí vůbec nesouvisí (s. 389, 402, 408, 496). Stejně tak čtenář neporozumí, proč jsou zmiňovány demonstrace sudetských Němců, které měly pokojný průběh a nedocházelo při nich k násilným excesům (s. 61, 92). Rozporné je rovněž úvodní konstatování, že poté, co přestalo Československo existovat, stalo se odtržené pohraničí dějištěm násilí na demokraticky smýšlejících Němcích (komunistech zřejmě ne?), na Češích, Židech a Romech. Tuto tezi neodpovídající historické skutečnosti ale autor sám popírá, když popisuje násilné excesy na tomto obyvatelstvu v období před obsazením území v září 1938.

Líčení excesů a násilí v pomnichovském období je velice torzovitě a neúplně. Autor vycházel z některých monografií,³ avšak k věci existuje řada nových odborných studií,⁴ které popisují teror v okupovaném pohraničí poměrně detailně a které autor vůbec nevyužil, čímž přispěl ke kusému pohledu. Úplně mu vypadl teror na okupovaném Vitorazsku (činy Wallnerovy tlupy), částečně na Novojičínsku či řadě míst jižní Moravy (Suchohrdly, Břeclav, Uherčice, Ivaň, Dobré Pole ad.). Zavádějící je údaj vztahovaný k Suchdolu nad Lužnicí (s. 70), neboť sedm českých a německých rodin nebylo vyhnáno ze Suchdola, který zůstal v ČSR,

3 Bružeňák, Vladimír – Macke, Josef: Morový rok: kronika tragického roku 1938 na Sokolovsku a Karlovarsku. 2. díl, Karlovarsko. Cheb 2017; tíž: Morový rok: kronika tragického roku 1938 na Sokolovsku a Karlovarsku. 1. díl, Sokolovsko. Cheb 2017; Benda, Jan: Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938–1939. Praha 2013; Biman, Stanislav: Vojenské obsazení území připojeného k Německu podle mnichovské dohody a období jeho vojenské správy (1.–20. října 1938). In: Historie okupovaného pohraničí, sv. 1. Ústí nad Labem 1998, s. 72–153; Cihlář, Jiří: Sudetoněmečtí demokraté, antifašisté a Orlickoústecko. Ústí nad Orlicí 2003; Gebel, Ralf: Domů do Říše! Konrad Henlein a Říšská župa Sudety (1938–1945). Praha 2018; Zimmermann, Volker: Sudetští Němci v nacistickém státě. Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938–1945). Praha 1999.

4 Např. Mnichov ve vzpomínkách pamětníků, eds. Josef Tomeš – Richard Vašek. Praha 2012; Muži na hranici. Boje se sudetoněmeckými henleinovci v roce 1938, ed. Jaroslav Těšínský. Praha 2019; Klinovský, Petr: Osudový rok 1938 v Děčíně a Podmoklech očima policie a četnictva. In: Děčínské vlastivědné zprávy 28, č. 1, 2018, s. 3–22; Řeřicha, David: Rok 1938 na Železnobrodsku a Jablonceku. In: Od Ještědk k Troskám 25 (41), č. 2, 2018, s. 71–78.

nýbrž z okupovaných obcí. Stačilo jen řádně citovat údaje z literatury.⁵ K násilí v Pulgarech (dnes Bulharech) však došlo již 8. října 1938 (s. 408). V Pravicích (s. 423) ležících na trati Hrušovany nad Jevišovkou – Brno je doložen ještě jeden případ násilí na jiné rodině, což autor neuvedl. Přestože jím využitá studie Stanislava Bimana konstatuje, že v severních Čechách bylo zjištěno na 40 míst pomnichovského teroru, které po válce řešily Mimořádné lidové soudy za účelem potrestání viníků a morální satisfakce obětí, Padevět však popisuje v knize jen zlomek z nich.⁶ Protože fondy Mimořádných lidových soudů jsou již v určité míře digitalizovány s možností dálkového přístupu (z webu) mohl autor na základě Bimanových odkazů velice snadno tyto případy rekonstruovat, čímž by je zpřístupnil čtenářům. Poměry v okupovaném pohraničí byly po německé okupaci velmi složité. Velice často při zatýkání odpůrců nacistického režimu docházelo k týrání a násilí, proto je třeba i této problematice věnovat důležitou pozornost. Autor zobrazuje násilné zatýkání jen v některých okupovaných obcích, přestože se jednalo o jev, který se týkal celého okupovaného pohraničí. Neúplnému pohledu na teror v pomnichovském pohraničí přispívá selektivní výběr případů násilného vyhánění a vypovídání. V knize se nedostalo na české zemědělce ze Zatecka, desítky Čechů z Holýšova, Litic, Zbůchu, Dobřan ad. Stejně tak i další jednotlivé případy nejsou uvedeny. Tito občané neopouštěli své domovy dobrovolně, jednalo se o akt násilí okupační nacistické moci. V průběhu událostí tzv. křišťálové noci se uskutečnilo několik násilných akcí i demonstrací proti českému obyvatelstvu na některých místech severozápadních Čech. Tyto skutečnosti však v publikaci chybí. V tomto případě se odkazuje pouze na obecně známý duchcovský případ (s. 225). Při popisu událostí teroru na Polskem okupovaném Těšínsku se nedostalo pozornosti násilným excesům např. v Radvanicích, Německé Lutyni, či Orlové.

Problematické je také to, že autor odkazuje na prameny, které měl prostudovat, avšak v soupisu pramenů nejsou uvedeny (materiály z Národního archivu a Archivu bezpečnostních složek). Zběhlého čtenáře potom může napadnout oprávněná myšlenka, že odkazy jsou nepůvodní a text je přebírán z přečtené

5 Benda, J.: Útěky, s. 94.

6 Perštejn, Vysoká Lípa u Děčína, Ústí nad Labem, Desná, Teplice-Šanov, Lysec u Teplic-Šanova, Proboštov, Křešice u Litoměřic, Bohosudov, Boletice nad Labem, Dubice u Ústí, Kuřivody u České Lípy, Lahošť u Duchcova, Pšovlky u Podbořan, Radouň u Dubé, Stebno u Ústí, Štětí, Žatec, Otvice u Chomutov, Hošťka, Nučnice, Velemín u Litoměřic, Osek, Židovice u Duchcova, Čížkovice, Želechovice u Litoměřic, Hnojnice u Duchcova, Dolní Jiřetín u Mostu, Břežánky u Duchcova, Dolní Žleb, Hejnice, Hrbovice u Ústí, Jiřetín pod Jedlovou, Krompach, Měrunice, Nový Bor, Podmokly, Německé Jablonné, Svěbořice, Volfartice u České Lípy. Biman, S.: Vojenské obsazení, s. 119.

literatury (s. 45, 74, 258, 264, 338, 425, 484).⁷ Redakční práci provedl tým nakladatelství důkladně. Přesto však u hesla Skuhrov na s. 324 zůstal opomenut odkaz na použitý zdroj. Na s. 380 je na mapě chybně lokalizován Lichkov a to až u Hradce Králové.

Přestože je publikace výpravně a reprezentativně vydána, její obsah jen dokresluje, že zvolené téma si žádá důslednou pozornost a další badatelské úsilí širší badatelské veřejnosti. Publikací zobrazený obraz násilných událostí podzimu 1938 především po obsazení pohraničního území v říjnu 1938 je značně neúplný a ve svém celku i svým způsobem zavádějící. Každopádně nezasvěcenému čtenáři může recenzovaná kniha jako celek poskytnout určitý a základní vhled do problematiky.

Padevět, Jiří: Krvavý podzim 1938, Academia. Praha 2020, 589 s.

⁷ Benda, J.: Útěky, s. 67, 73, 108, 68, 70, 70, 78. U některých hesel i Biman, S.: Vojenské obsazení, s. 72–153.